

# “กินอิ่มนุ่งอุ่น”: การดิ้นรนทางเศรษฐกิจในชีวิตประจำวันของผู้คนเวียดนามใน “ยุคอุดหนุน”<sup>1</sup>

## “Enough to Eat, Warm Clothing to Wear”: Daily Economic Struggles of the Vietnamese People in the “Subsidy Period”

ศิปกิจ ตี๋ฮับติกุล<sup>1</sup> / Silapakit Teekantikun

### บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์หลักของบทความชิ้นนี้ก็คือ ต้องการนำเสนอประเด็นการดิ้นรนทางเศรษฐกิจในชีวิตประจำวันของผู้คนเวียดนามใน “ยุคอุดหนุน” โดยเฉพาะช่วงเวลาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1975 เป็นต้นมา หรือภายหลังที่เวียดนามเหนือและเวียดนามใต้รวมเป็นประเทศเดียวกัน ภายใต้การปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม โดยอาศัยข้อมูลจากเอกสารภาษาเวียดนาม รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก บทความนำเสนอว่า นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1975 เป็นต้นมา ผู้คนเวียดนามต้องเผชิญกับภาวะขาดแคลนสินค้าอย่างรุนแรง เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์ต้องประสบกับปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ ทั้งที่มีสาเหตุมาจากภายใน คือการเร่งรีบนำระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมที่ใช้ในภาคเหนือไปปรับใช้กับภาคใต้ และสาเหตุจากภายนอก คือการหยุดให้ความช่วยเหลือเวียดนามจากประเทศในค่ายสังคมนิยม รวมทั้งการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาและพันธมิตร ทำให้ผู้คนเวียดนามในยุคสมัยนั้นจำเป็นต้องดิ้นรนด้วยกลวิธีต่างๆ เพื่อการเอาตัวรอดจากภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจดังกล่าว เป็นต้นว่า ต้องกินมันสำปะหลังแทนข้าว กินอาหารเพียง 2 มื้อต่อวัน นำอัฐิที่ทำจากเศษชี้เก่าผสมโคลนมาใช้ในการก่อสร้างที่อยู่อาศัย ฯลฯ

**คำสำคัญ:** เวียดนาม ยุคอุดหนุน ภาวะขาดแคลนสินค้า การดิ้นรนทางเศรษฐกิจในชีวิตประจำวัน

### Abstract

This article presents the economic struggles in the daily life of Vietnamese people in the “subsidy period,” particularly after 1975, when Vietnam was unified by the

<sup>1</sup> บทความเรื่องนี้ได้รับทุนสนับสนุนการตีพิมพ์จากศูนย์วิจัยพลักษณ์สังคมลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

<sup>2</sup> อาจารย์ประจำสาขาวิชาพัฒนสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Vietnamese Communist Party. Using secondary data in Vietnamese and interviews with key informants, it argues that Vietnamese people faced economic hardships, particularly after 1975. These hardships were caused by (1) a hastily-adopted socialist economic system deployed from the north to the south, and (2) the end of assistance from socialist countries together with economic sanctions from the United States and its allies. Vietnamese people used various means to survive, including eating cassava, eating only two meals a day, using bricks made from coal ash and mud to build homes, etc.

**Keywords:** Vietnam, subsidy period, economic hardships, economic daily struggles

## บทนำ

“ยุคอุดหนุน” (thời bao cấp-เอ่ยบาวเก๊ยบ) เป็นคำที่ผู้คนเวียดนามนำมาใช้เรียกช่วงเวลาหรือยุคสมัยหนึ่ง (ค.ศ. 1957-1989) ซึ่งกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งหมดตกอยู่ภายใต้การกำกับและชี้แนะโดยพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม หรือที่รับรู้อย่างเป็นทางการในชื่อ “ระบบเศรษฐกิจแบบวางแผนจากส่วนกลาง” (chế độ kế hoạch hóa tập trung) ลักษณะเฉพาะของระบบเศรษฐกิจดังกล่าวก็คือ รัฐส่วนกลาง (Trung ương) โดยคณะกรรมการการวางแผนแห่งรัฐ (Ủy ban Kế hoạch Nhà nước) ทำหน้าที่วางแผน การดำเนินการทางเศรษฐกิจทั้งระบบของประเทศ เริ่มตั้งแต่ผลิตอะไร (làm gì) จำนวนเท่าไร (bao nhiêu) ใครหรือหน่วยงานใดเป็นผู้ผลิต (ai làm) ผลิตให้ใคร (cho ai) ราคาเท่าไร (giá) ค่าจ้าง (lương) ช่วงเวลาส่งมอบผลผลิต (thời gian) ฯลฯ นอกจากนี้ รัฐยังได้เข้ามามีบทบาทและทำหน้าที่ในกิจกรรมการซื้อขายทั้งหมดเสียเอง โดยกระทรวงพาณิชย์ได้ทำการจัดตั้งบริษัทเพื่อรับซื้อสินค้าและนำมาขายผ่านระบบร้านค้าของรัฐ (cửa hàng mẫu dịch quốc doanh) และการเข้าถึงสินค้าของทั้งเจ้าหน้าที่รัฐและประชาชนยังดำเนินไปภายใต้ “ระบบแสตมป์คู่ปอง” (chế độ tem phiếu) ตามการ “ปันส่วน” (tiêu chuẩn) ที่รัฐกำหนด

“ยุคอุดหนุน” โดยเฉพาะในช่วงเวลาหลังสงคราม (thời hậu chiến) หรือหลังปี ค.ศ. 1975 เป็นต้นมา ถือเป็นช่วงเวลาที่คนเวียดนามต้องเผชิญและตกอยู่ในภาวะของการขาดแคลนสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในชีวิต ส่งผลให้การดำรงชีวิตประจำวันดำเนินไปอย่างยากลำบากมาก เงื่อนไขสำคัญเกิดมาจาก (1) ความ

ช่วยเหลือจากต่างประเทศ (ประเทศในค่ายสังคมนิยมเดิม) ที่เคยได้รับมาอย่างต่อเนื่องในช่วงสงคราม แต่กลับลดลงอย่างมากในช่วงหลังสงคราม โดยเฉพาะการลดความช่วยเหลือด้านสินค้าอุปโภคและบริโภคจากจีน (2) ผลจากภาวะสงครามกระทบต่อการผลิตในประเทศ (3) หนี้เงินกู้จากต่างประเทศจำนวนมหาศาลที่ไม่สามารถชำระคืนได้ตามระยะเวลาที่กำหนด และ (4) มาตรการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาและพันธมิตรภายหลังเวียดนามยกกองทัพบุกกัมพูชาด้วยเงื่อนไขต่าง ๆ ดังกล่าวมาข้างต้นและประกอบกับนโยบายของพรรคและรัฐบาลเวียดนามที่ต้องการนำระบบ “อุดหนุน” มาปฏิบัติใช้ให้ครอบคลุมทั่วทั้งประเทศอย่างรวดเร็ว แต่กลไกรัฐไม่สามารถตอบสนองตามนโยบายได้ ทำให้เกิดสถานการณ์การขาดแคลนสินค้าอุปโภคบริโภคอย่างรุนแรงขึ้นในสังคมเวียดนามในช่วงเวลาดังกล่าว จึงนำมาสู่คำถามที่ว่าในภาวะขาดแคลนสินค้าในยุค “อุดหนุน” ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1975 เป็นต้นมา ผู้อพยพเวียดนามมีวิธีการ/กลวิธีในการเอาตัวรอดในชีวิตประจำวันอย่างไร?

บทความนี้ต้องการนำเสนอเรื่องราว การดิ้นรนทางเศรษฐกิจในชีวิตประจำวันของผู้อพยพเวียดนามใน “ยุคอุดหนุน” ผ่านผู้คนที่อาศัยอยู่ในเมืองหลวงฮานอย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนที่เป็นข้าราชการ (cán bộ) และกรรมกร (công nhân) ซึ่งมีชีวิตทางเศรษฐกิจที่ขึ้นอยู่กับเงินเดือนอันน้อยนิด โดยอาศัยข้อมูลทั้งจากเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

## บริบททางเศรษฐกิจของเวียดนาม (เหนือ) หลังปี ค.ศ. 1954

หลังจากเวียดนามภายใต้การนำของพรรคแรงงานเวียดนาม (พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม) ได้รับชัยชนะอย่างเด็ดขาดในการสู้รบกับฝรั่งเศส ที่สมรภูมिरบ “เดียนเบียนฟู” ในปี ค.ศ. 1954 ทำให้เวียดนามถูกแบ่งออกเป็น 2 ประเทศ คือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม (เวียดนามเหนือ) และสาธารณรัฐเวียดนาม (เวียดนามใต้) โดยใช้เส้นละติจูดที่ 17 องศาเหนือ เป็นเส้นแบ่งเขตแดนตามข้อตกลงในสนธิสัญญาเจนีวาที่ทำขึ้นระหว่างสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามและสาธารณรัฐฝรั่งเศส ต่อมาเมื่อพรรคแรงงานเวียดนามสามารถครอบครอง

พื้นที่ในเวียดนามเหนือได้อย่างเบ็ดเสร็จแล้ว จึงได้ดำเนินนโยบายการนำพาเวียดนามเหนือให้กลายเป็นประเทศสังคมนิยม (nước xã hội chủ nghĩa) ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยยะสำคัญ โดยเฉพาะในมิติทางเศรษฐกิจ คือ การเลือกใช้ระบบเศรษฐกิจแบบวางแผนจากส่วนกลางหรือระบบเศรษฐกิจแบบคอมมิวนิสต์ มาเป็นรูปแบบหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1958-1960 หรือยุค “เปลี่ยนผ่านสู่สังคมนิยม” (cải tạo xã hội chủ nghĩa) ถือเป็นช่วงเวลาของการเริ่มต้นปฏิรูประบบเศรษฐกิจครั้งสำคัญของเวียดนามเหนือ เมื่อพรรคและรัฐบาลได้ทำการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตจากระบบเอกชนมาสู่ระบบรัฐ คือ รัฐเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต วางแผนการผลิต และแจกจ่ายผลผลิต โดยรัฐได้ดำเนินการจัดตั้ง “สหกรณ์” (hợp tác xã) ขึ้น โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทเพื่อให้ชาวนา (nông dân) ได้ร่วมมือกันทำการผลิตภายใต้ระบบสหกรณ์การเกษตร (hợp tác xã nông nghiệp) สำหรับช่างฝีมือ (thợ thủ công) ที่กระจายตัวอยู่ตามหมู่บ้านหัตถกรรม (làng nghề) ต่างๆ ได้รวมตัวกันทำการผลิตภายใต้ระบบสหกรณ์หัตถอุตสาหกรรม (hợp tác xã thủ công nghiệp) ส่วนผู้ที่มีอาชีพค้าขายก็ให้มีการรวมกลุ่มกันในรูปแบบสหกรณ์ค้าขาย (hợp tác xã mua bán) นอกจากนี้รัฐยังได้เข้าไปบริหารจัดการนิคมเกษตร (đồn điền) ที่มีอยู่เดิมภายใต้รูปแบบฟาร์มเกษตรของรัฐ (nông trường quốc doanh) ส่วนในภาคอุตสาหกรรมนั้น รัฐได้เข้าไปบริหารจัดการโดยการปรับเปลี่ยนจากบริษัทเอกชนมาเป็นรัฐวิสาหกิจทั้งหมด (Nguyễn Đình Lê, 1996: 46-66)

เมื่อรัฐบาลเวียดนามเหนือสามารถปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจจากระบบเอกชนมาสู่ระบบเศรษฐกิจแบบวางแผนจากส่วนกลางหรือรัฐขึ้นได้สำเร็จ ดังนั้นภายหลังการประชุมใหญ่ครั้งที่ 3 (ค.ศ. 1960) ของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม ทำให้รัฐเดินหน้าในการนำพาประเทศให้กลายเป็นประเทศอุตสาหกรรม สังคมนิยม (nước công nghiệp xã hội chủ nghĩa) โดยประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 ปี ค.ศ. 1961-1965 (kế hoạch phát triển kinh tế 5 năm lần thứ nhất) แม้ว่าทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจมีทั้งอุตสาหกรรมหนัก อุตสาหกรรมเบา และเกษตรกรรม อย่างไรก็ตามแผนพัฒนาฯให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรม

หนัก โดยหวังให้เป็นรากฐานสำคัญของระบบเศรษฐกิจของประเทศ (Nguyễn Đình Lê, 1996: 80) นอกจากนี้ การประชุมใหญ่ของพรรคครั้งที่ 3 ได้กำหนดทิศทางของการพัฒนาอุตสาหกรรมหนัก ซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรมไฟฟ้าเป็นอันดับแรก โดยเฉพาะโรงผลิตไฟฟ้า ต่อมาจึงให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมด้านอื่นๆ ประกอบด้วย (1) อุตสาหกรรมเครื่องจักรกล ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ ทำให้มีการสร้างโรงงานขึ้นหลายแห่งทั้งผลิตและซ่อมแซมเครื่องจักรกล แต่ความสามารถขณะนั้นทำได้เพียงการผลิตเครื่องจักรกลขนาดเล็กเท่านั้น (2) อุตสาหกรรมเหมืองแร่ โดยเฉพาะเหมืองถ่านหิน (3) อุตสาหกรรมเคมีและปิ๋ยเคมี (4) อุตสาหกรรมโลหะ ในส่วนของอุตสาหกรรมเบา โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภค รัฐได้ก่อสร้างโรงงานขึ้นหลายประเภท โดยความช่วยเหลือจากประเทศในกลุ่มสังคมนิยม (เดิม) เช่น โรงงานน้ำตาล “หว่านเดียม” (nhà máy đường Vạn Diễm) โรงงานผงชูรส “เวียดจี” (nhà máy mỳ chính Việt Tr ) นาเกลือ “โด่เซิน” (Đồng muối Đồ Sơn) โรงงานทอผ้า 8/3 (nhà máy dệt mùng 8 tháng 3) โรงงานกระดาษ “เวียดจี” (nhà máy giấy Việt Tr ) โรงงานหลอดไฟฟ้า “ซ่างดง” (nhà máy bóng đèn Rạng Đông) โรงงานस्पูลานอย (nhà máy xà phòng Hà Nội) ฯลฯ (Nguyễn Bình, 1999: 75-79)

ผลของการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจของรัฐตั้งแต่ปี ค.ศ. 1958 เป็นต้นมา ทำให้กำลังแรงงานที่เคยทำงานอยู่ในภาคเอกชนเกือบทั้งหมด ต้องกลายมาเป็นแรงงานในภาครัฐทั้งภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของรัฐในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมแบบใหม่ที่ต้องการสร้างชนชั้น “กรรมกร” (công nhân) และ “เกษตรกร” (nông dân) ขึ้น เพราะพรรคและรัฐเวียดนามเหนือเชื่อมั่นว่าผู้คนจากสองชนชั้นดังกล่าวมีจิตวิญญาณของการปฏิวัติสูงและเปี่ยมไปด้วยความจงรักภักดีต่อพรรค (có tinh thần cách mạng rất cao, tuyệt đối trung thành với Đảng) (Nguyễn Đình Lê, 1996: 78) แม้ชนชั้น “เกษตรกร” ซึ่งเป็นกำลังแรงงานในภาคเกษตรและอยู่ในเขตชนบทยังคงเป็นพลเมืองกลุ่มหลักของเวียดนามเหนือในช่วงเวลาดังกล่าว อย่างไรก็ตามจาก

นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมของรัฐตลอดช่วงเวลาหลายปีที่ผ่านมา ทำให้ผู้คนในชนชั้น “กรรมกร” ได้เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างต่อเนื่องด้วยเช่นเดียวกัน คือจาก 115,800 คนในปี ค.ศ. 1958 เพิ่มขึ้นเป็น 345,400 คนในปี ค.ศ. 1960 (Nguyễn Đình Lê, 1996: 66)

นอกเหนือจาก “กรรมกร” และ “เกษตรกร” ซึ่งเป็นกำลังแรงงานหลักในระบบการผลิตของรัฐ พรรคยังได้ดำเนินการสร้างเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือ “ปัญญาชนกรรมกร-เกษตรกร” (trí thức công nông) ในสังกัดกระทรวง ทบวง กรม ต่างๆ ขึ้นใหม่ด้วย เพื่อเป็นกลไกสำคัญในการบริหารประเทศ โดยเจ้าหน้าที่รัฐรุ่นใหม่เหล่านี้ส่วนใหญ่มิใช่พื้นเพ (lý lịch xuất thân) มาจากครอบครัว “กรรมกร” และ “เกษตรกร” ซึ่งเป็นผลมาจากการสนับสนุนทางการศึกษาแก่ลูกหลาน “กรรมกร” และ “เกษตรกร” ของพรรค ในช่วงเริ่มต้นของยุค “การเปลี่ยนผ่านสู่สังคมนิยม” (ค.ศ. 1958-1960) ดังนั้นตัวเลขของนักศึกษาและนักเรียนที่มาจากครอบครัว “กรรมกร” และ “เกษตรกร” จึงมีเปอร์เซ็นต์สูงกว่าชนชั้นอื่นๆ เช่นในปีการศึกษา 1959-1960 เด็กที่มาจากครอบครัว “กรรมกร” และ “เกษตรกร” สามารถเข้าเรียนระดับมหาวิทยาลัยคิดเป็น 40.7 เปอร์เซ็นต์ และระดับต่ำกว่าคิดเป็น 71.1 เปอร์เซ็นต์ ในขณะที่เด็กที่มาจากครอบครัวเจ้าหน้าที่รัฐรุ่นก่อนและทหาร สามารถเข้าเรียนระดับมหาวิทยาลัยคิดเป็น 23.3 เปอร์เซ็นต์ และระดับต่ำกว่าคิดเป็น 25.1 เปอร์เซ็นต์ ดังนั้นในเวลาต่อมาข้าราชการ กรรมกร และพนักงาน (cán bộ công nhân viên chức) ได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งระดับส่วนกลาง (trung ương) และระดับท้องถิ่น (địa phương) จากเดิมที่มีจำนวนเพียง 482,500 คน ในปี ค.ศ. 1960 เพิ่มจำนวนเป็น 971,000 คน ในปี ค.ศ. 1965 (Nguyễn Đình Lê, 1996: 71, 81)

กล่าวได้ว่า การดำเนินการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจของรัฐตลอดช่วงเวลาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1954 เป็นต้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ช่วงปี ค.ศ. 1958-1965 ถือว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างยิ่ง เพราะสามารถผนวกผู้คนส่วนใหญ่ของประเทศ (เวียดนามเหนือ) ให้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของกลไกรัฐ โดยในภาคเกษตรหรือภาคชนบท สามารถทำการปรับเปลี่ยนชาวนาอิสระ ช่างฝีมืออิสระ แม้ค้าพ่อค้ารายย่อยอิสระ ให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกสหกรณ์ และดึงกลุ่มคนเหล่านี้

บางส่วนนอกจากหมู่บ้านเพื่อไปทำงานเป็นกรรมกรในฟาร์มเกษตรของรัฐ ในส่วนของอุตสาหกรรมหรือภาคเมือง รัฐสามารถปรับเปลี่ยนกรรมกรในกิจการของเอกชน และช่างฝีมือจากชนบท ให้กลายเป็นกรรมกรในสังกัดรัฐวิสาหกิจหรือสถานประกอบการของรัฐ รวมทั้งการดึงดูดลูกหลานของชาวนาและกรรมกรที่มีการศึกษาให้เข้าสู่กลไกรัฐในฐานะข้าราชการและพนักงาน

### รัฐกับชีวิตทางเศรษฐกิจของผู้คน: กำเนิดระบบ “อุดหนุน” ในเวียดนาม (เหนือ)

ปฏิบัติการของพรรคและรัฐ (Đảng và nhà nước) นับตั้งแต่ยุค “เปลี่ยนผ่านสู่สังคมนิยม” ในปี ค.ศ. 1958 เป็นต้นมา นอกจากจะเป็นการรื้อถอนโครงสร้างการผลิตแบบเอกชนให้กลายเป็นโครงสร้างการผลิตภายใต้การกำกับของรัฐแล้ว พรรคและรัฐยังได้พยายามรื้อถอนโครงสร้างตลาดเสรีที่ดำเนินไปภายใต้กฎอุปสงค์-อุปทานลง หรือที่คนเวียดนามมักพูดเป็นสำนวนว่า “กั้นแม่น้ำห้ามตลาด” (ngăn sông cấm chợ) ในความหมายของการห้ามชนย้ายสินค้าและการมีตลาดเสรี โดยรัฐนาระบบ “เสตมปั๋วปอง” (ché độ tem phiếu) มาใช้เป็นสื่อกลางในการเข้าถึงสินค้าอุปโภคบริโภคของผู้คน แม้ว่าเงินตรายังคงใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้า อย่างไรก็ตาม ผู้คนก็ไม่สามารถเลือกซื้อสินค้าที่ต้องการจากร้านค้า (ของรัฐ) ได้โดยตรง แต่ต้องซื้อผ่านระบบเสตมปั๋วปองตาม “ส่วนแบ่ง” (tiêu chuẩn) ที่รัฐกำหนด

กล่าวได้ว่า ระบบ “อุดหนุน” ในเวียดนาม (เหนือ) มีจุดเริ่มต้นมาจากสถานการณ์การขาดแคลนข้าวสารที่มีมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี ค.ศ. 1955 ดังนั้น คณะรัฐมนตรีจึงมีมติให้กระทรวงการคลัง กระทรวงพาณิชย์ และธนาคารแห่งชาติ ทำการศึกษาหาวิธีการเพื่อ “อุดหนุน” ข้าวสารให้กับเจ้าหน้าที่ ในหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ ต่อมาทั้ง 3 หน่วยงานดังกล่าวได้ส่งหนังสือเวียน (thông tư) ไปยังหน่วยงานต่างๆ ของรัฐทั้งระดับส่วนกลางและท้องถิ่น โดยมีเนื้อหาดังนี้ (1) หลักการทั่วไป (nguyên tắc chung) นับตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม ค.ศ. 1957 เป็นต้นไป รัฐบาลจะ

ดำเนินการอุดหนุนข้าวสารแบบรายบุคคลให้แก่ทหาร (bộ đội) ข้าราชการ (cán bộ) กรรมกร (công nhân) และพนักงาน (nhân viên) รวมทั้งนักเรียน และผู้ป่วยในโรงพยาบาล ซึ่ง “ส่วนแบ่ง” ที่ได้รับนั้นมีความแตกต่างกัน โดยทหารได้รับคนละ 21 กิโลกรัมต่อเดือน กรรมกรได้รับคนละ 18 กิโลกรัมต่อเดือน สำหรับกลุ่มคนที่เหลือได้รับคนละ 15 กิโลกรัมต่อเดือน ส่วนผู้ป่วยในโรงพยาบาลอุดหนุนให้ตามความต้องการจริง (2) *ขั้นตอนดำเนินการและชำระเงิน* (thủ tục cấp phát và thanh toán) ให้หน่วยงานต้นสังกัดจัดทำบัญชีรายชื่อเจ้าหน้าที่ จำนวนข้าวสารที่ต้องการอุดหนุน ส่งมอบให้กับกระทรวงการคลัง เพื่อทำการโอนเงินผ่านทางธนาคารเข้าบัญชีบริษัทอาหาร (công ty lương thực) จากนั้นให้หน่วยงานต้นสังกัดไปรับตัวเงินจากธนาคาร เพื่อนำไปยืนยันกับบริษัทอาหาร สุดท้ายบริษัทอาหารจะออก “คูปองข้าวสาร” (phiếu gạo) ตามจำนวนตัวเงิน และกำหนดส่งมอบข้าวสารให้กับหน่วยงานต่างๆ ตามวันเวลาที่ได้ตกลงกัน โดยต้องแล้วเสร็จภายในเดือนนั้นๆ ซึ่งนโยบายการอุดหนุนข้าวสารของรัฐดังกล่าวนำมาซึ่งประโยชน์ในการลดการนำเงินสดมาใช้ในระบบ อันจะช่วยให้ระบบเงินตราภายในประเทศมีเสถียรภาพยิ่งขึ้น และช่วยให้รัฐบาลสามารถควบคุมตลาดการค้าข้าวได้ (Thuvienphapluat. 2013)

จากรูปแบบการอุดหนุนข้าวสารให้กับเจ้าหน้าที่รัฐและผู้ที่ได้รับสวัสดิการจากรัฐ ผ่านระบบคูปองข้าวสาร (phiếu gạo) ต่อมารัฐได้นำรูปแบบดังกล่าวมาใช้ในการเข้าถึง “สินค้าจำเป็น” (mặt hàng thiết yếu) ในชีวิตประจำวันประเภทอื่นของผู้คนอีกด้วย จนทำให้เกิดแฉดมป้คูปองที่หลากหลายประเภทขึ้น ประกอบด้วย (1) “คูปองอาหาร” (phiếu thực phẩm) โดยคูปองดังกล่าวมีการแบ่งย่อยออกเป็นช่องๆ ซึ่งมีการระบุประเภทสินค้าอย่างชัดเจน อาทิเช่น “ช่องเนื้อสัตว์” (ô thịt) “ช่องเต้าหู้” (ô đậu ph ) “ช่องน้ำตาล” (ô đường) “ช่องน้ำปลา” (ô nước mắm) “ช่องผงชูรส” (ô bột ngọt) ฯลฯ สำหรับครอบครัวใดที่มีเด็กเล็กหรือหญิงแรกคลอดจะได้รับคูปองพิเศษเพิ่มเติม ประกอบด้วย “คูปองน้ำตาลสำหรับเด็ก” (phiếu đường trẻ em) “คูปองนมสำหรับเด็ก” (phiếu sữa trẻ em) “คูปองสำหรับหญิงแรกคลอดบุตร” (phiếu bồi dưỡng nguòì đ ) (2) “คูปองเชื้อเพลิง” (phiếu chất đốt) ซึ่งมีทั้งฟืน ถ่านหิน และน้ำมันก๊าด (3) “คูปองผ้า” (phiếu vải) สำหรับตัดเสื้อผ้ากางเกง

โดยสินค้าทั้ง 4 ประเภทดังกล่าวข้างต้น รัฐจะจัดสรรให้ในลักษณะรายบุคคล เพราะถือเป็นความต้องการและจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีพในชีวิตประจำวัน ซึ่งสินค้า 3 ประเภทแรก (ข้าวสาร อาหาร และเชื้อเพลิง) มีการจัดสรรให้เป็นรายเดือน ส่วนสินค้าประเภทผ้า (vải) มีการจัดสรรให้เป็นรายปี นอกจากนี้รัฐยังนำระบบคูปองมาใช้ในการเข้าถึงสินค้าประเภทอื่นๆ อีกด้วย เช่น “คูปองสิ่งของวันปีใหม่ (phiếu hàng Tết) “คูปองซื้ออะไหล่รถจักรยาน” (phiếu mua phụ tùng xe đạp) “คูปองซื้อถ่านวิทยุ (phiếu mua pin) ฯลฯ (36phophuong. 2013)

นอกจากระบบแสตมป์คูปองที่ใช้ในการกำหนดประเภทหรือชนิดของสินค้าแล้ว รัฐยังนำระบบ “ปันส่วน” (tiêu chuẩn) มาใช้ในการกำหนดจำนวนหรือปริมาณของ “สินค้าจำเป็น” ที่บุคคลควรได้รับตามลักษณะของสาขาอาชีพ ซึ่งสามารถแบ่งประเภทได้ดังนี้ คือ (1) “ปันส่วนพิเศษ” (tiêu chuẩn đặc biệt) สำหรับผู้ที่ดำรงตำแหน่งสูงกว่ารัฐมนตรี ได้รับเนื้อสัตว์ 7.5 กิโลกรัม และน้ำตาล 3.5 กิโลกรัมต่อเดือน (2) “ปันส่วน A” (tiêu chuẩn A) สำหรับผู้ที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีหรือเทียบเท่า ได้รับเนื้อสัตว์ 6 กิโลกรัมและน้ำตาล 3 กิโลกรัมต่อเดือน แต่ภายหลังปี ค.ศ. 1975 ได้รับเนื้อสัตว์ลดลงเหลือ 4.2 กิโลกรัมและน้ำตาล 2 กิโลกรัมต่อเดือน (3) “ปันส่วน B” (tiêu chuẩn B) สำหรับผู้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยฯหรือเทียบเท่า (4) “ปันส่วน C” (tiêu chuẩn C) สำหรับเจ้าหน้าที่รัฐระดับกลาง อาทิเช่น อธิบดีกรม (cục trưởng) ผู้จัดการ (giám đốc) รัฐวิสาหกิจหรือสถานประกอบการของรัฐ (5) “ปันส่วน D” (tiêu chuẩn D) สำหรับเจ้าหน้าที่รัฐระดับชั้นผู้น้อย ได้รับเนื้อสัตว์ 1 กิโลกรัมและน้ำตาล 0.5 กิโลกรัมต่อเดือน (6) “ปันส่วน N” (tiêu chuẩn N) สำหรับประชาชนทั่วไป ได้รับเนื้อสัตว์ 0.3 กิโลกรัมและน้ำตาล 0.1 กิโลกรัมต่อเดือน (7) “ปันส่วน I” (tiêu chuẩn I) สำหรับกรรมกรที่ต้องทำงานหนัก ได้รับเนื้อสัตว์ 1.5 กิโลกรัมและน้ำตาล 0.75 กิโลกรัมต่อเดือน

นอกจากนี้ระบบ “ปันส่วน” ยังสัมพันธ์กับการเข้าถึงสินค้าจากร้านค้าของรัฐที่แตกต่างกันด้วย ซึ่งร้านค้าอุดหนุนที่กระทรวงการค้าภายใน (bộ nội thương) เปิดให้บริการนั้นมียู 3 ประเภท คือ (1) ร้านค้าอุดหนุนพิเศษ (cửa hàng cung cấp đặc biệt) เป็นร้านค้าเฉพาะสำหรับผู้ที่ได้รับ “ปันส่วน B” หรือระดับตั้งแต่รัฐ

มนตรีช่วยฯ ขึ้นไป ซึ่งตั้งอยู่ที่เลขที่ 17 ถนนต่งด่าน (phố Tòng Đản) โดยยึดเอาบริษัทน้ำแข็งและอาหารแช่แข็งของฝรั่งเศสมาเปิดเป็นร้านค้าดังกล่าว เพื่อดูแลความปลอดภัยด้านอาหารให้กับเจ้าหน้าที่ระดับสูงเหล่านั้น ตามคำขอของฝ่ายรักษาความปลอดภัย (ตำรวจ) (2) ร้านค้าปันส่วน C (cửa hàng tiêu chuẩn C) เป็นร้านค้าเฉพาะสำหรับผู้ที่ได้รับ “ปันส่วน C” หรือระดับอภิสิทธิ์กรรมหรือเทียบเท่า ซึ่งเปิดให้บริการ 3 แห่ง คือ ที่ถนนวินโฮ (phố Văn H ) เขตฮายบ่าจิง 1 แห่ง ที่ถนนหญ่าเท่อ (phố Nhà Th ) เขตฮว่นเกี่ยม 1 แห่ง และที่ถนนดั่งซุง (phố Đặng Dung) เขตบ่าดิง อีก 1 แห่ง (3) ร้านค้าอุดหนุนของรัฐ (cửa hàng mậu dịch quốc doanh) เป็นร้านค้าทั่วไปสำหรับผู้ที่ได้รับ “ปันส่วน” ประเภทอื่นๆ เช่น เจ้าหน้าที่รัฐระดับชั้นผู้น้อย หรือ “ปันส่วน D” ประชาชนทั่วไป หรือ “ปันส่วน N” กรรมกรที่ต้องทำงานหนัก หรือ “ปันส่วน I” ฯลฯ ซึ่งตั้งกระจายอยู่ทั่วไปตามแขวงในเขตต่างๆ ทั่วเมืองฮานอย โดยมีการแบ่งแยกประเภทร้านค้าตามชนิดของสินค้าอย่างชัดเจน เช่น ร้านค้าข้าวสาร (cửa hàng lương thực) ร้านค้าอาหารสด (cửa hàng thực phẩm) ร้านค้าเชื้อเพลิงหุงต้ม (cửa hàng chất đốt) ร้านค้าผ้า (cửa hàng vải) ฯลฯ

การจัดแบ่งร้านค้าของกระทรวงการค้าภายในออกเป็น 3 ประเภทดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันในสังคมของผู้ที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานแตกต่างกัน เพราะนับตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 1960s เป็นต้นมา ราคาสินค้าในท้องตลาดได้ปรับตัวสูงขึ้นอย่างมาก และบางช่วงเวลายังเกิดสถานการณ์การขาดแคลนสินค้าขึ้น ทำให้กระทรวงการค้าภายในไม่สามารถกระจายสินค้าให้แก่ร้านค้าอุดหนุนทั่วไปของรัฐได้อย่างทั่วถึง แต่ที่ “ร้านค้าอุดหนุนพิเศษ” สินค้าไม่เคยขาดแคลนและสามารถซื้อสินค้าในราคาอุดหนุนพิเศษด้วย ดังนั้นจึงเป็นร้านค้าที่พิเศษทั้งในเรื่องราคาและชนิดสินค้า ความพิเศษหรืออภิสิทธิ์ดังกล่าวแม้สร้างความไม่พอใจให้กับผู้คนที่อยู่ใน “ปันส่วน” อื่น แต่ทำได้เพียงการเขียนบทกวีประชดประชันขึ้นเท่านั้น ดังนี้

“ต่งด่าน” เป็นตลาดของเจ้าพระยามหาจักรีตรีย์

“หญ่าเท่อ” เป็นตลาดของขุนนางประจบสอพลอ

“ดั่งซวน” เป็นตลาดของพวกพ่อค้าแม่ขาย

ส่วนทางเท่านั้นไซ้ร คือตลาดของผู้กล้าประชาชน

Tông Dân là chợ vua quan  
Nhà Thờ chợ của trung gian nịnh thần  
Đồng Xuân chợ của thương nhân  
Vía hè chợ của nhân dân anh hùng!

(Đặng Phong, 2008: 232)

## สถานการณ์การขาดแคลนสินค้าในยุค “อุดมทุน”

ตลอดช่วงเวลาตั้งแต่หลังปี ค.ศ. 1958 เป็นต้นมา นอกจากเป้าหมายในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศให้เปลี่ยนแปลงไปสู่เศรษฐกิจแบบสังคมนิยมแล้ว พรรคฯและรัฐเวียดนามเหนือยังมีเป้าหมายที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งนั่นก็คือเป้าหมายในการปลดปล่อยเวียดนามใต้หรือการรวมประเทศเวียดนามให้เป็นหนึ่งเดียว ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมทางการผลิตและการจัดสรรสินค้าของรัฐ ส่วนหนึ่งจึงเป็นการตระเตรียมเสบียงกรังสำหรับส่งไปให้ทหารและเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานปฏิวัติอยู่ในเวียดนามใต้ (chi viện cho tiền tuyến miền Nam) ซึ่งตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมา แม้สินค้าส่วนหนึ่งต้องถูกรัฐกักเก็บไว้สำหรับการปฏิวัติเวียดนามใต้ แต่ผู้คนเมืองฮานอยก็สามารถเข้าถึงสินค้าที่จำเป็นในชีวิตประจำวันผ่านร้านค้าของรัฐได้อย่างพอเพียง

อย่างไรก็ตาม เมื่อสหรัฐอเมริกาตัดสินใจเข้าร่วมสงครามกับเวียดนามใต้ในการต่อต้านเวียดนามเหนือ ดังนั้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1964 เป็นต้นมา สหรัฐอเมริกาได้ส่งกองกำลังทหารปฏิบัติการทั้งทางอากาศและทางทะเลในการบุกรุกโจมตีพื้นที่ต่างๆ ของเวียดนามเหนือโดยทันที โดยเฉพาะอย่างยิ่งจุดยุทธศาสตร์สำคัญ เช่น เมืองหลวงฮานอยและเมืองท่าไฮฟอง เพื่อยับยั้งปฏิบัติการรวมประเทศให้เป็นหนึ่งเดียวของเวียดนามเหนือ ภายใต้สถานการณ์ของการสู้รบดังกล่าว ทำให้พรรคและรัฐเวียดนามเหนือต้องจัดเตรียมกองกำลังป้องกันตนเอง ทั้งการเกณฑ์ทหารและการจัดตั้งหน่วยประชาชนป้องกันตนเอง (đội dân phòng) ฯลฯ ทำให้กำลังแรงงานในภาคการผลิตทั้งเขตชนบทและเขตเมืองลดลงเป็นอย่างมาก ส่งผลให้ปริมาณการ

ผลิตสินค้าลดลงตามไปด้วย จากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้รัฐต้องสร้างค่าขวัญขึ้นเพื่อรณรงค์ให้ประชาชนต้องร่วมแรงร่วมใจกันทั้งด้านการผลิตและการต่อสู้กับสหรัฐอเมริกา เช่น “มือหนึ่งถือคันไถ มือหนึ่งถือปืน” (tay cày, tay súng) “มือหนึ่งถือค้อน มือหนึ่งถือปืน” (tay búa, tay súng) “ทั้งทำการผลิต ทั้งทำการสู้รบ” (vừa sản xuất, vừa chiến đấu) ฯลฯ (Đỗ Bình Định, 1996: 74)

แม้รัฐพยายามรณรงค์ให้ประชาชนร่วมกันทำการผลิต แต่ด้วยเงื่อนไขของสงครามทำให้รัฐต้องทุ่มเททั้งกำลังคนและงบประมาณเพื่อการทำสงคราม ทั้งสงครามรวมชาติในภาคใต้และสงครามป้องกันตนเองในภาคเหนือ ดังนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวรัฐจำเป็นต้องตัดลดงบประมาณด้านการเกษตรลงเป็นจำนวนมาก ซึ่งงบประมาณที่จัดสรรให้ไม่เพียงพอต่อการซ่อมบำรุงเครื่องจักรกลทางการเกษตร ส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรลดลงอย่างมาก เมื่อเทียบกับช่วงเริ่มต้นของการดำเนินการผลิตตามรูปแบบสหกรณ์การเกษตร (wikipedia. 2013) จากเงื่อนไขต่างๆ ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดภาวะขาดแคลนอาหารขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าวสาร ซึ่งถือเป็นสินค้าที่มีความจำเป็นในชีวิตประจำวัน ทำให้รัฐต้องนำสินค้าประเภทแป้งชนิดอื่นมาจัดสรรให้กับประชาชนแทนข้าวสาร เช่น ข้าวโพด มันเทศ มันสำปะหลัง ฯลฯ อย่างไรก็ตาม จากสถานการณ์การสู้รบที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งกระทบต่อการเพาะปลูกพืชอาหาร ทำให้รัฐต้องขอรับความช่วยเหลือจากประเทศในค่ายสังคมนิยม โดยเฉพาะจากสหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีน ในส่วนของอาหารประเภทแป้งที่ได้รับการช่วยเหลือจึงมาในรูปของแป้งหมี่ (bột m ) บะหมี่สำเร็จรูป (mỳ sợi) และขนมปัง (bánh m ) เป็นส่วนใหญ่ (36phophuong. 2013)

สถานการณ์การขาดแคลนสินค้ายังทวีความรุนแรงมากขึ้น นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1975 เป็นต้นมา หรือหลังจากการรวมประเทศให้เป็นหนึ่งเดียว (thống nhất đất nước) ได้สำเร็จโดยฝ่ายเวียดนามเหนือ ซึ่งไม่ได้ขาดแคลนเฉพาะข้าวสารอาหารแห้งเท่านั้น แต่ขาดแคลนสินค้าที่จำเป็นในชีวิตประจำวันแทบทุกชนิด สาเหตุสำคัญเริ่มต้นมาจากการลดความช่วยเหลือของประเทศในค่ายสังคมนิยม โดยเฉพาะจากประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียต ทำให้ระบบเศรษฐกิจทั้งประเทศของเวียดนามต้องสิ้นคลอน เพราะตลอดช่วงสงครามที่ผ่านมาเศรษฐกิจ

เวียดนามดำรงอยู่และขับเคลื่อนไปได้ เนื่องจากได้รับการช่วยเหลือทั้งด้านการเงิน และสินค้าจากประเทศสังคมนิยมทั้งสิ้น ดังนั้นกล่าวได้ว่าเวียดนามต้องเผชิญกับภาวะ “ถั่งแตก” ทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง แม้รัฐได้พยายามฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจของประเทศ โดยการกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะ 5 ปี คือเริ่มจากปี ค.ศ. 1976-1980 อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ของการขาดแคลนสินค้าก็ยังคงเป็นปัญหาสำคัญของรัฐ ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบการผลิตของทั้งประเทศ คือ ในภาคอุตสาหกรรม และการก่อสร้างพื้นฐาน เกิดการขาดแคลนปูนซีเมนต์ (xi-măng) สำหรับโครงการก่อสร้างขนาดใหญ่ของรัฐ หรือมีปูนซีเมนต์แต่ขาดแคลนอิฐในการก่อสร้าง เนื่องจากขาดแคลนถ่านหินในการผลิตอิฐ ส่วนโรงงานทอผ้าก็เกิดการขาดแคลนเส้นด้าย ทำให้ไม่สามารถ紡ผ้าซึ่งเป็นวัตถุดิบสำคัญให้กับโรงงานตัดเย็บเสื้อผ้าได้ ส่วนโรงงานผลิตเครื่องจักรกลก็ขาดแคลนโลหะต่างๆ และโรงงานบางแห่งมีเครื่องจักรแต่ไม่มีไฟฟ้าหรือน้ำมัน สำหรับเป็นเชื้อเพลิงในการเดินเครื่อง ฯลฯ ในที่สุดโรงงานหรือโครงการก่อสร้างต่างๆ ต้องให้กรรมกร หยุตงาน และได้รับเงินเดือนเพียง 70 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น ในภาคเกษตรกรรม ปรากฏว่าผลผลิตข้าวเปลือก ที่ได้รับในแต่ละปีมีจำนวนลดลง โดยในปี ค.ศ. 1976 ผลิตได้ 11,827.2 ล้านตัน ซึ่งรัฐวางแผนไว้ว่าต้องผลิตให้ได้จำนวน 21 ล้านตันในปี ค.ศ. 1980 แต่ในความเป็นจริงปรากฏว่าผลิตได้เพียง 11,647.4 ล้านตันเท่านั้น ส่วนผลผลิตข้าวเปลือกต่อหัวก็ลดลง จาก 211 กิโลกรัมในปี ค.ศ. 1976 ลดลงเหลือ 157 กิโลกรัม ในปี ค.ศ. 1980 นอกจากนี้ปริมาณอาหารประเภทแป้ง (lương thực) ที่รัฐได้รับจากเดิม 2.04 ล้านตันในปี ค.ศ. 1976 ลดลงเหลือเพียง 1.45 ล้านตันในปี ค.ศ. 1979 ในภาคประมง รัฐวางแผนไว้ว่าภายใน 5 ปีต้องจับปลาทะเลให้ได้ 1.35 ล้านตันต่อปี จากเดิมที่จับได้ 6 แสนตันในปี ค.ศ. 1976 และรายได้จากการส่งออก ในภาคประมง ต้องเพิ่มเป็น 40 ล้านดอลลาร์สหรัฐ จากเดิมอยู่ที่ 1.3 ล้านดอลลาร์สหรัฐในปี ค.ศ. 1976 แต่ความเป็นจริงจับปลาทะเลได้เพียง 5 แสนตันต่อปี และรายได้จากการส่งออกในภาคประมงตลอด 5 ปีทำได้เพียง 90 ล้านดอลลาร์สหรัฐเท่านั้น ในภาคคมนาคมและขนส่ง รัฐสามารถอุดหนุนน้ำมันให้ราว 30-40 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น ส่วนอะไหล่ก็มีเพียง 10-12 เปอร์เซ็นต์ ดังนั้นรถที่วิ่งให้บริการจึงมีอยู่ราว

50-60 เปอร์เซนต์ ดังนั้นในช่วงเวลาดังกล่าว ผู้โดยสารต้องเข้าคิวรออย่างอดทน เพราะบางครั้งต้องรอนานราว 2-3 วันจึงสามารถซื้อตั๋วเดินทางได้ (Đặng Phong, 2008: 140-151)

นอกจากนี้ สถานการณ์การขาดแคลนสินค้ายังมีสาเหตุสำคัญมาจากนโยบายของพรรคที่ต้องการขับเคลื่อนเวียดนามให้กลายเป็นประเทศสังคมนิยมแบบก้าวกระโดด ดังนั้นภายหลังการรวมประเทศสำเร็จ พรรคจึงไม่รีรอที่จะนำรูปแบบเศรษฐกิจที่ใช้อยู่ในภาคเหนือไปใช้กับภาคใต้ทันที ทั้งระบบเศรษฐกิจแบบวางแผนจากส่วนกลางและระบบสหกรณ์ แต่ผลปรากฏว่าการดำเนินการตามรูปแบบเศรษฐกิจดังกล่าวนอกจากไม่ได้ช่วยให้เวียดนามหลุดพ้นจากภาวะขาดแคลนอาหารและสินค้า ข้าราชการยังสร้างวิกฤตทางเศรษฐกิจให้กับประเทศอีกด้วย ซึ่งต่อมาผู้นำระดับสูงของพรรคหลายคนได้ออกมาแสดงการยอมรับความล้มเหลวของการดำเนินนโยบายดังกล่าว นายพลหวอเหวียนซาป (Võ Nguyên Giáp) ยอมรับว่าตลอดช่วงเวลากว่า 10 ปีของการนำลัทธิคอมมิวนิสต์ (chủ nghĩa xã hội) มาปฏิบัติใช้ทั้งประเทศนั้น ได้เกิดความล้มเหลวอย่างรุนแรง เนื่องจาก (1) เกิดความเร่งรีบที่จะเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจไปสู่สังคมนิยมในรูปแบบของรัสเซียสหกิจและสหกรณ์ (2) มีการนำระบบวางแผนจากส่วนกลางมาใช้และปฏิเสธความสัมพันธ์ทางการตลาดอย่างสิ้นเชิง เพื่อนำไปสู่ระบบการผลิตขนาดใหญ่ตามแนวทางสังคมนิยม ซึ่งแนวทางดังกล่าวขัดต่อความเป็นจริง ท้ายที่สุดจึงส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศเกิดวิกฤตอย่างรุนแรง ส่วนเหวียนวันอัน (Nguyễn Văn An) อดีตประธานรัฐสภา ได้สะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับท้องถิ่น สมัยที่ตนเองดำรงตำแหน่งเลขาธิการพรรคประจำจังหวัดห่านามิง (ปัจจุบันคือจังหวัดนามดิง) โดยยอมรับว่า สาเหตุจากการดำเนินนโยบาย ทางเศรษฐกิจที่ผิดพลาดทำให้การดำรงชีวิตของประชาชนทั้งประเทศต้องตกอยู่ในภาวะยากลำบาก เงินงบประมาณแผ่นดินร่อยหรอ อัตราเงินเฟ้ออยู่ในระดับสูงเสี่ยง สำหรับจังหวัดนามดิง แม้ได้ชื่อว่าเป็นจังหวัดอุตสาหกรรม (thành phố công nghiệp) แต่ประชาชนส่วนใหญ่ของจังหวัดมีชีวิตอยู่ได้ด้วยเกษตรกรรม โรงงานทอผ้านามดิง หนึ่งในความภาคภูมิใจของระบบอุตสาหกรรมสังคมนิยม แต่เครื่องจักรที่มีก็อยู่ในสภาพเก่า

ทรุดโทรม ช้ำยังขาดแคลนวัตถุดิบในการผลิตอย่างรุนแรง เจ้าหน้าที่และกรรมกร  
ของโรงงานตกอยู่ในสภาพไม่มีงานทำ ส่งผลให้ระบบอุตสาหกรรมต้องล้มครืนลง  
ส่วนการพาณิชย์ก็ตกอยู่ในสภาพไม่แตกต่างมากนัก อันเป็นผลมาจากมาตรการ  
“กั้นแม่น้ำห้ามตลาด” (ngăn sông cấm ch ) ของรัฐที่ปฏิบัติอย่างเข้มงวดใน  
ทุกท้องที่ สำหรับด้านการเกษตรกรรมก็ประสบความล้มเหลวเช่นเดียวกัน ระบบ  
สหกรณ์ที่มีลักษณะการเคาะระฆังเป็นสัญญาณเริ่มหรือเลิกงาน รวมถึงผลการ  
ทำงานที่คิดเป็นคะแนน (Đánh kèng, chấm công) กลายเป็นภาระอันหนักอึ้งที่  
ชาวนาต้องแบกรับ ส่งผลให้ผลผลิตข้าวเปลือกกลดลง ที่นาโดนปล่อยทิ้งร้าง  
แม้เวียดนามมีชายทะเลยาวหลายพันกิโลเมตร แต่ทั้งประเทศกลับขาดแคลนเกลือ  
(Đặng Phong, 2008: 159,161)

ความทุกข์ยากจากการขาดแคลนสินค้าที่จำเป็นในชีวิตประจำวันนับจาก  
ปี ค.ศ. 1975 เป็นต้นมา ทำให้ประชาชนเริ่มตั้งคำถามกับนโยบายทางเศรษฐกิจ  
รวมถึงระบบการบริหารประเทศตามแนวทางสังคมนิยมของรัฐมากยิ่งขึ้น เพราะ  
ความขาดแคลนที่เกิดขึ้นตลอดช่วงสงครามที่ผ่านมา แม้ต้องเผชิญกับความทุกข์  
ยากเพียงใด แต่เพื่อเป้าหมายสูงสุดเดียวกัน นั่นคือการปลดปล่อยเวียดนามใต้และ  
การรวมประเทศให้เป็นหนึ่งเดียว ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ยอมรับได้ แต่ในภาวะ  
ปกติดังเช่นปัจจุบัน กลับปรากฏว่าประชาชนต้องเผชิญกับความทุกข์ยากหลายด้าน  
ในชีวิตยิ่งกว่าช่วงสงครามเสียอีก เพราะหลายท้องที่ที่ต้องตกอยู่ในภาวะขาดแคลน  
ข้าวสาร หรือสถานประกอบการของรัฐหลายแห่งต้องติดค้างเงินเดือนของกรรมกร  
 ฯลฯ แม้ความไม่พอใจ ต่อการบริหารประเทศของพรรคและรัฐได้เพิ่มสูงขึ้นในหมู่  
ประชาชน แต่ก็สามารถทำได้เพียงการแต่งบทกลอนหรือวลีประชดประชันเท่านั้น  
เป็นต้นว่า

“แต่ละคน (ชาวนา) ต้องทำงานเพิ่มเป็นสองเท่า  
เพื่อให้เจ้าหน้าที่รัฐซื้อวิทยุ, ซัอร์ด  
แต่ละคน (ชาวนา) ต้องทำงานเพิ่มเป็นสามเท่า  
เพื่อให้เจ้าหน้าที่รัฐสร้างบ้าน, ปลูกาน (บ้าน)”

Mỗi người làm việc bằng hai  
 Đẽ cho cán bộ mua đài, mua xe  
 Mỗi người làm việc bằng ba  
 Đẽ cho cán bộ xây nhà, lát sân  
 หรือ

ลัทธิคอมมิวนิสต์ = ไฟดับทั่วประเทศ+เจ้าหน้าที่แวง  
 Chủ nghĩa cộng sản = Mất điện toàn quốc+Chính quyền phòrơng  
 หรือ

สังคมนิยม = ต่อแถวเข้าคิวทั้งวัน  
 XHCN (Xã hội chủ nghĩa) = Xếp Hàng Cả Ngày  
 หรือ

“คนรับใช้ (เจ้าหน้าที่รัฐ) นั่งรถยนต์ Volga  
 พ่อลูกเจ้าของกิจการ (ประชาชน) ไปสถานีรถไฟอรธ  
 คนรับใช้ (เจ้าหน้าที่รัฐ) อยู่คฤหาสน์  
 พ่อลูกเจ้าของกิจการ (ประชาชน) ใช้กระตาดคลุมกันฝน”  
 Đây tớ thì đi Volga

Bố con ông chủ ra ga đợi tàu  
 Đây tớ thì ở nhà lâu  
 Bố con ông chủ giầy dầu che mưa  
 หรือ

เจ้าหน้าที่ระดับสูงกินอุดหนุน  
 เจ้าหน้าที่ระดับต่ำกินตลาดมืด  
 เจ้าหน้าที่คุ้นเคยเข้าทางหลังบ้าน (ผู้มีอำนาจ)  
 Cán bộ cao ăn cung cấp  
 Cán bộ thấp ăn chợ đen  
 Cán bộ quen đi công hậu

(Đăng Phong, 2008: 166-167)

จากภาวะของการขาดแคลนสินค้าที่รุนแรงในสังคมเวียดนามดังกล่าว ส่งผลให้ความปรารถนาหรือความใฝ่ฝัน (ước mơ) ของผู้คนเวียดนามในยุคสมัยนั้น ส่วนใหญ่จึงวนเวียนอยู่กับเรื่องปากท้องและสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เป็นต้นว่า ขอให้ข้าวสารที่ซื้อได้ไม่ขึ้นรา (gạo không bị mốc) ขอให้กินข้าวสวยไม่ผสม (ăn bữa cơm ngon không độn) ขอให้มิใช่กินในมืออาหาร (bữa ăn có quả trứng) ขอให้มิสบูหอมอาบน้ำ (tắm xà phòng thơm) ขอให้มิรองเท้าแตะเตียนฟองสวม (đi đôi dép nhựa Tiền phong) ขอให้มิพัดลม “หูช้าง” ใช้ไล่ความร้อนในช่วงหน้าร้อนที่แสนอบอ้าว (có cái quạt tai voi chống lại mùa hè oi ) ฯลฯ (Võ Văn Thành, 2007: 41) นอกจากนี้ความขาดแคลนดังกล่าวยังส่งผลให้เกิดการก่อรูปของค่านิยมใหม่ๆขึ้นในสังคมด้วยเช่นเดียวกัน เป็นต้นว่า คุณสมบัติของชายหนุ่มที่หญิงสาวปรารถนาหรืออยากได้เป็นคนรัก คือ “หนึ่ง-รักที่สวมนเสื้อกล้าม (Một yêu anh có mây ô) สอง-รักที่มีปลาแห้งเก็บไว้กินนานๆ (Hai yêu anh có cá khô ăn dần) สาม-รักที่มีผ้าใช้ล้างหน้า (Ba yêu anh rửa mặt bằng khăn) สี่-รักที่ใส่กางเกงขาสั้น (ชั้นใน) ลายดอกไม้ (Bốn yêu anh có chiếc quần đùi hoa) ซึ่งคุณสมบัตินี้เอง ที่เกิดและกลายเป็นเรื่องตลกเล่าต่อๆ กันมาความว่า “มีกระต่ายนายหนึ่งไปหาหมอที่โรงพยาบาล ครั้นถึงเวลาต้องฉีดยา คุณหมอจึงสั่งให้ถอดกางเกงขายาวออกเพื่อจะฉีดยาบริเวณก้น แต่เขาเกิดอาการลึงเล คุณหมอจึงพูดขึ้นว่า แปลกจริงเชียว ก็เป็นผู้ชายด้วยกันแท้ๆ ต้องอายอะไรด้วยเล่า กระต่ายนายนั้นก็ตอบอย่างเหนียมอายว่า ก็เพราะไม่ได้ใส่กางเกงชั้นในนี้แหละครับ คุณหมอจึงพูดขึ้นว่า แปลกจริงเชียวนายคนนี้ แล้วคุณคิดว่าหมอใส่กางเกงชั้นในหรือ!” (Dương Phương Vinh, 2007: 75)

เนื่องจากการต่อแถวเข้าคิวซื้อสินค้า (xếp hàng) ได้สร้างความยากลำบากเป็นอย่างมากให้กับผู้คนในสมัยนั้น เป็นต้นว่า ต้องตื่นแต่เช้าเพื่อไปต่อแถวเข้าคิวซื้อสินค้า หรือพอถึงคิวตนเองปรากฏว่าสินค้าหมด หรือหมดเวลาขายสินค้าต้องไปรอต่อแถวเข้าคิวในรอบใหม่ ฯลฯ ดังนั้นทำให้อาชีพบางอาชีพได้กลายเป็นความใฝ่ฝันหรือความภาคภูมิใจของผู้คน ซึ่งประกอบด้วย (1) อาชีพขายข้าวสาร (nghề bán lương thực) เพราะสามารถซื้อข้าวสารคุณภาพดีและได้รับเต็มจำนวน

ซึ่งต่างจากอีกหลายคนที่ต้องซื้อข้าวสารผสมกับมันเทศ มันสำปะหลัง ข้าวโพด หรือ บะหมี่สำเร็จรูป ฯลฯ (2) อาชีพขายอาหารสด (nghề bán thực phẩm) เพราะสามารถซื้ออาหารได้สดใหม่และคุณภาพดี (3) อาชีพขายเชื้อเพลิง (nghề bán chất đốt) (4) อาชีพขายสินค้าเบ็ดเตล็ด (nghề bán hàng bách hoá) เพราะผู้ที่ประกอบอาชีพนี้สามารถซื้อสินค้าได้ตามต้องการ ในขณะที่คนอื่นๆ อาจต้องเผชิญกับภาวะสินค้าหมด (5) อาชีพขายตั๋วรถไฟ รถโดยสาร หรือตัวชมภาพยนตร์ (my.opera, 2013) นอกจากนี้ยังมี (6) อาชีพช่างไฟฟ้า เพราะการจะได้สายไฟฟ้าต่อเข้าบ้านมีคุณภาพหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับช่างไฟฟ้า และสำหรับผู้ที่ตั้งบ้านอยู่ไกลจากเสาไฟฟ้าต้องมีการไต่หวัวนขอรื้อให้เดินสายไฟฟ้าให้ด้วย ดังนั้นจึงเป็นอาชีพที่ได้รับการนับหน้าถือตาเป็นอย่างมาก (7) อาชีพคนขับรถ เพราะมีโอกาสซื้อสินค้าจากท้องถิ่นต่างๆ ขณะไปราชการต่างจังหวัดกับหัวหน้า โดยมีเรื่องเล่าทำนองว่า “มีผู้เป็นแม่นางหนึ่ง ได้ตีโพยตีพายกับเพื่อนบ้านว่า ตนเองนี้กว่าลูกสาวจะเลือกแต่งงานกับคนขับรถ (anh lái xe) ที่ไหนได้กลับไปแต่งงานกับหนุ่มจบปริญญาเอก (ông tiến sĩ) อย่างนี้มันทุกข์ไม่ล่ะ” (Gd&Xh, 2007: 143)

## ครอบครัวเงินล้านเนื่องกับการดิ้นรนทางเศรษฐกิจในยุคอดทน<sup>2</sup>

แรกเริ่มเดิมทีเงินล้านเนื่องอาศัยอยู่ที่ต่างจังหวัด แต่ภายหลังแต่งงานกับสามีราวปี ค.ศ. 1972 เธอจึงติดตามมาอาศัยอยู่กับสามีที่เมืองฮานอย โดยสามีของเธอทำงานในตำแหน่งเจ้าหน้าที่บริหารงานระดับชั้นผู้น้อยอยู่ในบริษัท “กินติ่ม” ประจำเขตด่งดา (công ty ăn uống quận Đống Đa) ซึ่งเป็นรัฐวิสาหกิจที่ดำเนินธุรกิจด้านร้านอาหาร เช่น ร้านก๋วยเตี๋ยว (hàng phở) ร้านขนมจีน (hàng bún) ฯลฯ

<sup>2</sup> สัมภาษณ์นางเงินล้านเนื่อง (นามสมมุติ) อายุ 69 ปี ระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2556 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2557 ขณะที่เธอเดินทางมาเยี่ยมญาติในเมืองไทย เหตุผลที่หยิบยกเรื่องราวของครอบครัวนางเงินล้านเนื่องมานำเสนอเพียงครอบครัวเดียวนั้น ไม่ใช่เพราะความง่าย แต่เนื่องมาจากข้อจำกัดของผู้เขียนที่ไม่สามารถเดินทางไปสัมภาษณ์ครอบครัวอื่นๆ ในประเทศเวียดนามได้ และด้วยความที่ไม่ต้องการให้เป็นบทความทางวิชาการที่แข่งกระด้างจากการใช้เอกสารเพียงอย่างเดียว ผู้เขียนจึงเห็นความจำเป็นของการนำเรื่องราวของครอบครัวเงินล้านเนื่อง (ในฐานะครอบครัวข้าราชการชั้นผู้น้อย) มานำเสนอในบทความด้วย โดยหวังว่าจะทำให้ผู้อ่านเห็นภาพและเข้าใจผู้คนเวียดนามในภาวะของการขาดแคลนสินค้ามากยิ่งขึ้น (Trần Lan Hương, 2013)

เนื่องจากเธอไม่ได้มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน<sup>3</sup> ทำให้เธอไม่ได้รับสิทธิ “ปันส่วน” (tiêu chuẩn) ในการซื้อสินค้าจากร้านค้าของรัฐ ดังนั้นครอบครัวของเธอจึงมีเพียง “ปันส่วน” ของสามี ซึ่งแต่ละเดือนสามารถซื้อข้าวสารจากร้านค้าของรัฐได้เพียง 13 กิโลกรัมเท่านั้น จากสภาพการณ์ดังกล่าวจึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้เธอตัดสินใจกลับไปคลอตุลกสาวคนแรก (ค.ศ. 1974) ที่บ้านต่างจังหวัด เพราะอย่างน้อยเธอยังคงมี “ปันส่วน” จากสหกรณ์การเกษตรของหมู่บ้าน ต่อมาหลังจากเวียดนามรวมประเทศเป็นหนึ่งเดียวในปี ค.ศ. 1975 ประกอบกับสามีของเธอได้รับสิทธิให้ซื้อที่ดินเพื่ออยู่อาศัยจากบริษัทต้นสังกัดในเนื้อที่ราว 320 ตารางเมตร ซึ่งเดิมเป็นที่ดินสำหรับเลี้ยงหมูเลี้ยงไก่ของบริษัท เธอจึงตัดสินใจกลับมาอยู่กับสามีที่ฮานอยอีกครั้งเพื่อความอบอุ่นของครอบครัว อย่างไรก็ตาม เนื่องจากรายได้หลักของครอบครัวมาจากการทำงานของสามีเพียงคนเดียว ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัวดำเนินไปอย่างยากลำบากมาก โดยเฉพาะเรื่องปากท้อง ซึ่งข้าวสารตาม “ปันส่วน” ของสามีที่ได้รับในแต่ละเดือนนั้นไม่เพียงพอสำหรับสมาชิกในครอบครัว วิธีการแก้ปัญหาในเบื้องต้นก็คือ การลดจำนวนมื้ออาหารลงเหลือเพียงมื้อเที่ยงและมื้อเย็น แต่ภายหลังที่ทั้งสองมีลูกคนที่สอง (ค.ศ. 1976) ปัญหาข้าวสารไม่พอกินยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น บางครั้งทำให้ต้องไปหาซื้อข้าวสารจากตลาดมืด<sup>4</sup> (chợ đen) แม้มีราคาสูงกว่าร้านค้าของรัฐหลายเท่าก็ตาม

<sup>3</sup> การเพิ่มชื่อเข้าทะเบียนบ้านในเมืองหลวงฮานอยมีความยุ่งยากมาก เนื่องจากรัฐท้องถิ่น (เมืองหลวงฮานอย) มีนโยบายห้ามผู้คนจากต่างจังหวัดอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยในเมืองหลวงฮานอย เนื่องจากไม่ต้องการแบกรับภาระการจัดสรร “ส่วนแบ่ง” ให้กับผู้คนเหล่านั้น ดังนั้นการมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านของเมืองฮานอยจึงมีความสำคัญมากและกลายเป็นความใฝ่ฝันของหลายๆ คน จนกลายมาเป็นค่านิยมหนึ่งในการเลือกคู่ของหญิงสาว ดังคำกลอนที่ว่า “หนึ่งรักพี่สวามิภักดิ์ (นาฬิกา), สองรักพี่ซบมอเตอรืไซค์เปอร์โยสเล็อง, สามรักพี่มีบ้านเป็นหลักแหล่ง, สี่รักพี่มีทะเบียนบ้านในเมืองหลวงฮานอย” (Dương Phương Vinh, 2007: 75)

<sup>4</sup> แม้รัฐพยายามเข้ามาทำหน้าที่แทนตลาด ไม่ว่าจะเป็นการผลิตและการจัดจำหน่าย และพยายามล้มเลิกระบบตลาดเสรีที่ทำหน้าที่ซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งดำรงอยู่ก่อนหน้านี้ แต่อย่างไรก็ตามตลาดเหล่านี้ก็ไม่ได้สูญหายไปจากสังคมเวียดนาม เพียงแต่เปลี่ยนรูปแบบกลายเป็นตลาดมืดหรือที่คนเวียดนามรู้จักกันในชื่อ “เจาะแดน” แทน ซึ่งกลุ่มคนที่ทำให้ตลาดมืดดำรงอยู่และดำเนินกิจกรรมการค้าขายได้นั้นก็คือ “นายหน้า” หรือที่คนเวียดนามรู้จักกันในชื่อ “กอนเฟ” (con phe) โดยกลุ่มคนเหล่านี้จะสวามิภักดิ์และร่วมมือกับเจ้าหน้าที่รัฐที่ทำหน้าที่ขายสินค้า (mậu dịch viên) เพื่อนำสินค้าจากร้านค้าของรัฐออกมาขายภายนอกในราคาที่สูงกว่าร้านค้าของรัฐ และแบ่งปันผลประโยชน์ระหว่างกันจากส่วนต่างของราคาดังกล่าว

นอกจากนี้บ่อยครั้งที่เธอและสามีต้องกินมันเทศหรือมันสำปะหลังแทน เพราะต้องการให้ลูกๆ ได้กินข้าว โดยมันเทศหรือมันสำปะหลังดังกล่าวก็ต้องไปหาซื้อมาจากตลาดมืด ซึ่งมีราคาสูงกว่าร้านค้าของรัฐเช่นเดียวกัน แต่เธอก็ต้องจำยอมเพราะไม่มีทางเลือกอื่น

เมื่อเรื่องปากท้องกลายเป็นปัญหาสำคัญของครอบครัว ทำให้เธอต้องดิ้นรนเพื่อหางานทำ แต่เนื่องจากไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน จึงทำให้เธอไม่สามารถสมัครเข้าทำงานในฐานะลูกจ้างประจำตามบริษัทหรือสถานประกอบการต่างๆ ของรัฐได้ถึงกระนั้นเธอยังคงโชคดีที่สามีสามารถหางานพิเศษให้ทำได้ คือการรับจ้างหั่นเส้นก๋วยเตี๋ยว (thái bánh ph ) ให้กับบริษัท “กินดื่ม” ต้นสังกัดของสามีเธอเอง แต่เนื่องจากมีลูกเล็กๆ 2 คนต้องดูแล เธอจึงสามารถทำงานได้เฉพาะหลังเวลาเลิกงานของสามีเพียงวันละไม่กี่ชั่วโมงเท่านั้น แต่อย่างน้อยก็ช่วยให้ครอบครัวของเธอมีรายได้เพิ่มขึ้นแม้ไม่ได้มากมายนัก ที่สำคัญช่วยให้เธอสามารถนำไปซื้อมันเทศจากตลาดมืดแถวถนนเงินกวี่ก๊าบ (Trần Quý Cáp) หลังสถานีรถไฟฮานอย (Ga Hà Nội) ได้ครั้งละ 2-3 กิโลกรัม

หลังจากคลอลดลูกคนที่สาม (ค.ศ. 1978) และด้วยความพยายามเดินเรื่องตลอดหลายปีที่ผ่านมา เธอจึงได้รับการยินยอมจากแขวงให้เพิ่มชื่อในทะเบียนบ้านของสามี ดังนั้นจึงถือเสมือนเป็นใบเบิกทางสำคัญสำหรับการหางานประจำทำ เพราะนั่นหมายถึงการจะได้รับสิทธิ “ส่วนแบ่ง” ในการเข้าถึงสินค้าอุดหนุนจากรัฐ ในที่สุดเธอก็สามารถสมัครเข้าทำงานตำแหน่งกรรมกรในบริษัททำความสะอาดของรัฐ โดยในแต่ละเดือนจะได้รับ “ส่วนแบ่ง” ชื่อข้าวสารได้จำนวน 15 กิโลกรัม ซึ่งมากกว่าสามี เพราะรัฐถือว่าทำงานหนักกว่า แม้ปริมาณข้าวสารที่ครอบครัวของเธอมีสิทธิซื้อจากร้านค้าของรัฐเพิ่มขึ้นก็ตาม แต่จากสถานการณ์การขาดแคลนสินค้าที่เกิดขึ้นทั่วทั้งประเทศเวียดนามในช่วงเวลานั้น ได้ส่งผลกระทบต่อครอบครัวของเธอเช่นเดียวกัน เนื่องจากบางเดือนร้านค้าของรัฐไม่มีข้าวสาร เธอจึงต้องซื้อบะหมี่สำเร็จรูปหรือ “เมล็ดบอบอ” (hạt bo bo) มากินทดแทนข้าว แต่กินทนฝืนกินอยู่ได้ไม่นาน เตื่อตร้อนสามีต้องปั่นจักรยานออกไปขอซื้อมันสำปะหลังจากชาวบ้านในจังหวัดห่าตัย (Hà Tây) มาไว้กิน เพราะยังดีกว่าต้องทนกิน “เมล็ดบอบอ” จากร้านค้าของรัฐ

แม้รู้ดีว่าการกระทำดังกล่าว อาจเสี่ยงต่อการถูกตรวจค้นและจับกุมจากเจ้าหน้าที่รัฐ ที่ตั้งด่านตรวจอยู่ทั่วไปตามเส้นทางสัญจรระหว่างจังหวัดต่างๆ ตามนโยบาย “กินแม่น้ำห้ามตลาด” ของรัฐก็ตาม

หลังจากคลอลดลูกคนที่สี่ (ค.ศ. 1981) สถานการณ์การค้าแลกเปลี่ยนสินค้าของเวียดนามยิ่งรุนแรงมากขึ้น ส่งผลให้สินค้าจำเป็นในชีวิตประจำวันหลายประเภทเริ่มมีจำนวนจำกัดและมักหมดลงอย่างรวดเร็ว เธอจึงต้องตื่นแต่เช้ามืดเพื่อไปต่อแถวเข้าคิวซื้อสินค้า หากจำเป็นต้องซื้อสินค้าจากหลายร้านในเวลาเดียวกัน ก็ต้องให้ลูกคนโตไปยืนต่อแถวรอไว้<sup>5</sup> เพื่อให้มั่นใจว่าครอบครัวของเธอจะสามารถซื้อสินค้าได้ครบทุกชนิดตามที่ต้องการ และช่วงเวลานี้เองที่ครอบครัวของเธอตัดสินใจหันมาเลี้ยงไก่และเลี้ยงหมู<sup>6</sup> โดยหวังให้เป็นอาหารและรายได้เสริมของครอบครัว

เมื่อสมาชิกในครอบครัวเพิ่มมากขึ้นและอยู่ในวัยกินวัยนอน ก็ยิ่งทำให้เธอและสามีต้องดิ้นรนมากยิ่งขึ้นตามไปด้วย ซึ่งไม่ได้มีแต่ปัญหาเรื่องปากท้องเท่านั้น แต่ยังมีปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยอีกด้วย ซึ่งบ้านชั้นเดียว (เดิมเป็นของบริษัท “กินดื่ม” ที่สร้างให้คนงานพักอาศัย) ที่ครอบครัวอาศัยอยู่นั้นเริ่มทรุดโทรมลง ทำให้เธอและ

<sup>5</sup> นอกจากนั้นหลายคนยังใช้วิธีเขียนชื่อลงบนก้อนอิฐหรือหมวกเก่าๆ แล้วนำไปวางต่อแถวไว้ เพื่อแสดงให้คนอื่นรู้ว่าตนได้เข้าคิวไว้ก่อนแล้ว ซึ่งอาจเกิดจากเหตุผลวิธีอื่น เช่น กำลังยืนต่อแถวอยู่ดีๆ แต่เกิดปวดท้องเข้าท้องนำขึ้นมาอย่างกะทันหัน หรือมีเหตุจำเป็นสำคัญอื่นๆ เพราะไม่เช่นนั้นอาจเกิดการโต้เถียงหรือทะเลาะวิวาทกับผู้ที่กำลังยืนต่อแถวอยู่ ซึ่งไม่มีใครยอมใครง่ายๆ ในสถานการณ์ที่ทุกคนล้วนมีความต้องการสินค้าที่มีอยู่อย่างจำกัด

<sup>6</sup> การเลี้ยงหมูหรือสัตว์ประเภทอื่น เช่น ไก่ นกกระทา ฯลฯ ได้กลายเป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของหลายครอบครัวในเมืองหลวงฮานอยในเวลานั้น แม้แต่ครอบครัวที่อยู่แฟลต (chung cư) ก็มีการเลี้ยงด้วยเช่นกัน เช่น ครอบครัวของนายฟามจ่าง (Phạm Trạng) แพทย์ผู้รับผิดชอบในการดูแลสุขภาพของผู้นำระดับสูงของพรรค กับนางดังกิมเซิน (Đặng Thị Kim Sơn) แพทย์ประจำโรงพยาบาล “เวียดนามโซ” (bệnh viện Việt-Xô) ซึ่งอาศัยอยู่ที่แฟลต “จุงตึ” (Trung Túp) ในเนื้อที่ 28 ตารางเมตร แม้ทั้งคู่เป็นเจ้าหน้าที่รัฐระดับกลาง (cán bộ trung cấp) ซึ่งได้รับจัดสรร “ส่วนแบ่ง C” เป็นประจำทุกเดือน แต่ในสถานการณ์ของการขาดแคลนสินค้าอย่างรุนแรง ทำให้จำเป็นต้องหาวิธีการเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต (cải thiện cuộc sống) ของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งไม่ได้มีแค่เขาและภรรยา แต่ยังมีแม่ของภรรยาและลูกๆ ที่อยู่ในวัยเรียนอีก 4 คนที่ต้องเลี้ยงดู ดังนั้นเมื่อเห็นว่าครอบครัวของเจ้าหน้าที่รัฐในหลายระดับได้หันมาเลี้ยงหมู ไก่ และนกกระทากันมากขึ้น แม้รู้ว่าการอยู่อาศัยกับสัตว์เหล่านี้ในพื้นที่จำกัดอาจส่งผลเสียต่อสุขภาพของสมาชิกในครอบครัวได้ แต่เมื่อไม่มีทางเลือกที่ดีกว่านี้ ครอบครัวเขาจึงตัดสินใจเลี้ยง โดยใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งของห้องน้ำกันเป็นคอกเลี้ยงหมู ส่วนพื้นที่ส่วนหนึ่งของครัวได้กันเป็นกรงเพื่อเลี้ยงไก่กับนกกระทา (Võ Văn Thành, 2007: 32-34)

สามีต้องการที่จะปลูกสร้างบ้านหลังใหม่ทดแทน<sup>7</sup> แต่เนื่องจากอยู่ในช่วงเวลาที่สินค้าขาดแคลนและครอบครัวไม่มีเงินมากพอ เธอและสามีจึงหาทางออกด้วยการไปขอซื้อไม้เถาผ่านหินจากร้านกวยเตี๋ยของของบริษัท “กินติ่ม” ต้นสังกัดของสามี เพื่อที่ให้เป็นก้อนอิฐ (gạch x) ใช้ในการก่อสร้างบ้าน โดยขนใส่กระบุงแล้วเดินหอบกลับบ้านทุกวัน เมื่อได้ซื้อไม้เถาผ่านหินมาแล้วก็ต้องไปขุดดินโคลนจากหนองน้ำที่อยู่ไม่ไกลจากบ้านมาผสม โดยการเหยียบย่ำซื้อไม้เถาผ่านหินกับดินโคลนให้เข้ากัน แล้วนำไปอัดให้แน่นในแท่นแม่พิมพ์ ซึ่งกว่าจะได้ก้อนอิฐในจำนวนที่มากพอต่อการก่อสร้างบ้าน เธอและสามีต้องใช้เวลาหลายเดือนเลยทีเดียว เพราะมีเวลาทำก้อนอิฐเพียงไม่กี่ชั่วโมงก่อนไปทำงานในตอนเช้าเท่านั้น และกว่าจะก่อสร้างเป็นบ้านชั้นเดียวหลังใหม่ที่สามารถอยู่อาศัยได้นั้นก็ใช้เวลาอยู่หลายปี เพราะร้านค้าของรัฐขาดแคลนปูนซีเมนต์ ดังนั้นจึงต้องซื้อจากตลาดมืด เนื่องจากราคาที่แพงมากจึงสามารถซื้อได้ครั้งละน้อยเท่านั้น

<sup>7</sup> การสร้างบ้านใหม่ในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นมักตกเป็นที่เพ่งเล็งของรัฐ เนื่องจากในเดือนพฤษภาคม ปีค.ศ. 1983 รัฐส่วนกลางได้มีคำสั่งลับที่เรียกว่า “ยุทธการ Z.30” (chiến dịch Z.30) ให้เมือง (thành phố) และจังหวัดต่างๆ ทำการสำรวจ ตรวจค้น และยึดทรัพย์สินครอบครัวที่สงสัยว่า “ไม่โปร่งใส” (bất minh) ซึ่งประกอบด้วย (1) ครอบครัวที่เพิ่งสร้างบ้านใหม่ตั้งแต่ 2 ชั้นขึ้นไป (2) ครอบครัวที่เพื่อนบ้านกล่าวหาว่ามีฐานะร่ำรวยหรือมีความเป็นอยู่ที่ดี เพราะเชื่อว่าครอบครัวเหล่านั้นต้องทำมาหากินในทางที่ไม่สุจริต ในกรณีของเมืองหลวงฮานอยนั้น เลขานุการพรรคประจำเมือง (Bí thư thành ủy Hà Nội) ชื่อว่าเลวันเลื่อง (Lê Văn Lương) และรองเลขานุการพรรคประจำเมือง (Phó bí thư thành ủy Hà Nội) ฝ่ายความมั่นคงภายในที่ชื่อว่าเงินก๊วกเอื่อง (Trần Quốc Hương) ได้ทำหน้าที่สั่งการใน “ยุทธการ Z.30” ด้วยตนเอง ซึ่งการตรวจค้นและยึดทรัพย์สินในหลายกรณีได้สร้างความกักขังและหวาดกลัวให้กับประชาชนโดยทั่วไป เป็นต้นว่า การเข้าตรวจค้นและยึดบ้านของนักบินคนหนึ่งที่ตั้งอยู่บริเวณหัวมุมของถนนหัวและเหวียนก๊องจื่อ ที่เขาเพิ่งต่อเติมชั้นที่ 2 และปูพื้นห้องน้ำด้วยกระเบื้องเคลือบจากต่างประเทศ ซึ่งในทัศนะของเจ้าหน้าที่รัฐถือว่าหรูหราและไม่โปร่งใส หรือการตรวจค้นและยึดทรัพย์สินบ้านชั้นเดียวของกัปตันเรือเดินสมุทรที่แขวงหงอกห่า เพราะพบว่ามีการถือครองที่ดินและรถจักรยานยนต์ญี่ปุ่น นอกจากนี้ยังพบหมอยที่ปล่อยให้เฝ้าเสียทิ้งอยู่ในถังขยะภายในบ้าน ซึ่งถูกหนังสือพิมพ์ฮานอยใหม่ (Hà Nội Mới) วิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงในทำนองกินไข้อย่างฟุ่มเฟือย และเพียงเพราะเหตุผลที่คล้ายคลึงกับตัวอย่างข้างต้น ทำให้หลายครอบครัวต้องถูกตรวจค้น ยึดทรัพย์สิน ยึดบ้าน รวมถึงถูกส่งตัวไปให้การศึกษาใหม่ (đưa đi cải tạo) จนเกิดเป็นสำนวน “ที่วี ดูเย็น ฮอนด้า, มีของสามสิ่งที่ว่าอาจโดนค้นบ้านเป็นว่าเล่น” (Ti-vi, tủ lạnh, Honda-có ba thứ ấy khám nhà như chori) ที่แพร่หลายในหมู่ผู้คนฮานอยในสมัยนั้น (Đặng Phong, 2008: 246-248)

การดิ้นรนทางเศรษฐกิจของครอบครัวเงินล้านเสียง ดำเนินเรื่อยมาตลอดช่วงเวลาของยุคอุดหนุน ทั้งการเลี้ยงหมูเลี้ยงไก่และการทำงานเสริม<sup>8</sup> เป็นต้นว่า การรับจ้างแกะถั่วลิสงส่งให้กับบริษัทผลิตขนมขบเคี้ยว การรับจ้างหั่นเส้นก๋วยเตี๋ยว การรับจ้างพิมพ์ลายบนห่อขนม โดยงานเสริมดังกล่าวครอบครัวของเธอทำรับจ้างให้กับบริษัท “กินดื่ม” ที่สามีสังกัดอยู่ ซึ่งการได้งานเสริมทำนั้นส่วนหนึ่งเพราะสามีเธอมีความสัมพันธ์ส่วนตัว ที่ดีกับผู้บริหารของบริษัท เพราะไม่ใช่ว่าใครก็สามารถเข้ารับงานเสริมจากบริษัทได้ง่ายดายนัก และจากการทำงานเสริมนี้เองที่ช่วยให้เธอและสามีสามารถเลี้ยงดูลูกๆ ทั้ง 4 คนได้อย่างไม่อัตคัดขัดสนนัก แต่ไม่ถึงกับสุขสบาย เพราะทั้งสังคมเวียดนามขณะนั้นกำลังตกอยู่ในภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ ดังนั้นการแค่ได้ “กินอ๋มบุงอ๋น” (ăn no, mặc ấm) ไม่ต้องไปคิดว่าต้อง “กินอ๋มบุงอ๋นสวย” (ăn ngon, mặc đẹp) ก็ถือว่าเพียงพอแล้ว

## สรุป

ตลอดช่วงเวลากว่า 30 ปีที่พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามนำระบบเศรษฐกิจแบบวางแผนจากส่วนกลางหรือระบบเศรษฐกิจตามแนวทางสังคมนิยมมาปรับใช้กับสังคมเวียดนาม ด้วยแนวคิดที่ว่ารัฐจะเป็นผู้ดำเนินการทางเศรษฐกิจทั้งหมดของประเทศด้วยตนเอง โดยการแทรกแซงกลไกตลาดผ่านรูปแบบสหกรณ์การเกษตร (ภาคเกษตรกรรม) รัฐวิสาหกิจหรือสถานประกอบการของรัฐ (ภาคอุตสาหกรรม) และร้านค้าหน่วยสินค้า ของรัฐ (ภาคพาณิชย์กรรม) ซึ่งพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม

<sup>8</sup> ตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา นอกจากการดิ้นรนทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในประเทศแล้ว หลายครอบครัวได้มีการให้สมาชิกคนใดคนหนึ่งของครอบครัวเดินทางไปขายแรงงานยังต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศในค่ายสังคมนิยมเดิม เป็นต้นว่า สหภาพโซเวียต เยอรมันตะวันออก ฯลฯ ดังเช่นกรณีครอบครัวของรองศาสตราจารย์ ดร.เหงิยวันฮวี อดีตผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์แห่งชาติกรุงฮานอย คือราวต้นทศวรรษที่ 1980 ภรรยาของเขาต้องไปขายแรงงานที่สหภาพโซเวียต ด้วยจุดประสงค์สำคัญคือการส่งนมผงกลับมาเลี้ยงลูกที่กำลังเล็ก 2 คน (đề nghị sữa vè'cho con) ซึ่งเพื่อนๆ นักวิชาการชาวโซเวียตที่ทำงานในสถาบันวิชาการแห่งชาติโซเวียตต่างงุนงงเป็นอย่างยิ่งว่า ทำไมเป็นถึงภรรยาของผู้อำนวยการสถาบันวิจัย (เจ้าหน้าที่รัฐระดับกลางที่ได้รับ “ส่วนแบ่ง C”) จึงต้องไปขายแรงงานด้วย (Thu Hà, 2007: 23)

เชื่อมั่นว่า การดำเนินการทางเศรษฐกิจตามแนวทางสังคมนิยมของรัฐจะสามารถนำพาประเทศให้มีความมั่นคงและประชาชนมั่งคั่งได้ (nước mạnh dân giàu) แต่ต่อมาปรากฏว่าการดำเนินการทางเศรษฐกิจตามรูปแบบดังกล่าว ได้ทำให้ประเทศต้องเผชิญกับภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง โดยเฉพาะปัญหาการขาดแคลนสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพในชีวิตประจำวัน ดังนั้นเมื่อรัฐไม่สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานให้กับประชาชนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเจ้าหน้าที่ของรัฐระดับต่างๆ ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญต่อการขับเคลื่อนการบริหารงานของรัฐ ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้เกิดความรู้สึกถึงความไม่มั่นคงในชีวิตทางเศรษฐกิจ จนต้องดิ้นรนหาทางเอาตัวรอดด้วยวิธีการและรูปแบบที่แตกต่างกันไปในแต่ละครอบครัว ซึ่งการประหยัดและการทำงานเพิ่มจากงานประจำ (làm thêm) ได้กลายมาเป็น “วิถีคิด” หรือทางเลือกที่สำคัญที่สามารถทำให้คนเวียดนามฝ่าฟันและก้าวข้ามวิกฤตทางเศรษฐกิจในยุค “อดหนून” มาได้

## เอกสารอ้างอิง

- 36phophuong. (2013). **Thời tem phiếu**. Retrieved December 10, 2013, from [http://www.36phophuong.vn/Thoi-tem-phiieu\\_c2\\_281\\_305\\_5938.html](http://www.36phophuong.vn/Thoi-tem-phiieu_c2_281_305_5938.html)
- Đăng Phong. (2008). **TU DUY KINH TẾ VIỆT NAM 1975-1989**. Hà Nội: Nhà xuất bản tri thức.
- Đỗ Bình Định. (1996). **HẬU PHƯƠNG MIỀN BẮC XÃ HỘI CHỦ NGHĨA TRONG CUỘC KHÁNG CHIẾN CHỐNG MỸ CỨU NƯỚC**. Hồ Chí Minh: Đại học quốc gia thành phố Hồ Chí Minh, Luận án thạc sĩ khoa học lịch sử.
- Dương Phương Vinh. (2007). Đẹp trai đi bộ không bằng mặt rỗ đi lơ. trong **Chuyện thời bao cấp**. Hà Nội: Nhà xuất bản thông tấn.
- Gd&Xh. (2007). Những nghề sáng giá thời bao cấp. trong **Chuyện thời bao cấp**. Hà Nội: Nhà xuất bản thông tấn

- My Opera. (2013). **Những nghề hót thời bao cấp**. Retrieved October 24, 2013, from <http://my.opera.com/labatluong11026668/blog/nhung-nghe-hot-thoi-bao-cap>.
- Nguyễn Bình. (1999). **MỘT VÀI VẤN ĐỀ VỀ CÔNG NGHIỆP MIỀN BẮC VIỆT NAM THỜI KỲ 1955-1965**. Hà Nội: Đại học quốc gia Hà Nội, Luận án thạc sĩ khoa học lịch s
- Nguyễn Đình Lê. (1996). **BIẾN ĐỔI CƠ CẤU XÃ HỘI MIỀN BẮC TRONG THỜI KỲ 1954-1975**. Hà Nội: Đại học quốc gia Hà Nội, Luận án phó tiến sĩ khoa học lịch s
- Thu Hà. (2007). Tiêu chuẩn bộ trưởng không dùng hết. trong **Chuyện thời bao cấp**. Hà Nội: Nhà xuất bản thông tấn
- Thuvienphapluat. (2013). **Thông tư về việc cung cấp gạo ăn hàng tháng của tất cả những người hưởng lương của nhà nước hoặc được nhà nước phụ cấp, trợ cấp sinh hoạt ph** . Retrieved December 10, 2013, from <http://thuvienphapluat.vn/archive/Thong-tu/Thong-tu-10-LB-TC-NH-TN-cung-cap-gao-an-hang-thang-tat-ca-nguoi-huong-luong-Nha-nuoc-hoac-phu-cap-tro-cap-sinh-hoat-phi-vb22190t23.aspx>.
- Trần Lan Hương. (2013, December 14). **Interview**. Retired State labor from Hanoi, Vietnam.
- Võ Văn Thành. (2007). Màu thời gian xám ngắt. trong **Chuyện thời bao cấp**. Hà Nội: Nhà xuất bản thông tấn.
- Wikipedia. (2013). **Kinh tế Việt Nam Dân chủ Cộng hòa**. Retrieved November 4, 2013, from [http://vi.wikipedia.org/wiki/Kinh\\_tế\\_Việt\\_Nam\\_Dân\\_chủ\\_Cộng\\_hòa](http://vi.wikipedia.org/wiki/Kinh_tế_Việt_Nam_Dân_chủ_Cộng_hòa).

